

Σύγχρονο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΕΡΕΥΝΑ • ΘΕΩΡΙΑ • ΠΡΑΞΗ

ΔΙΜΗΝΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 91 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2013

**ΝΕΑ
ΕΝΟΤΗΤΑ**
ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

◆ Παίζουμε παραμύθια;

Ο ψάρας που νόμιζε ότι
τα ψάρια του είναι τα καλύτερα
του Βαγγέλη Ηλιόπουλου

◆ Ένθετο δραστηριοτήτων

Η ποίηση στο νηπιαγωγείο.
Δραστηριότητες με ποιήματα
του Ο. Ελύτη και Γ. Ρίτσου

◆ Πρακτικές προτάσεις:

- ο Σοκολατοπόλεμος της Αποκριάς
- Ο χαρταετός

◆ Κατασκευές για

τον χειμώνα και τις Αποκριές

◆ Θεωρητικό αφιέρωμα

Προς μια παιδαγωγική
του διαλόγου
στην προσχολική
εκπαίδευση

Μαρία Μπαρμπάλη

Η ενεργητική ακρόαση
και η σημασία της
στο Νηπιαγωγείο

Ευστρατία Σοφού, Ραχήλ Μοριλάου

+ cd-rom

ΒΡΕΙΤΕ ΣΤΟ CD-ROM: ΚΑΡΤΕΛΕΣ • ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ • ΒΙΒΛΙΟΡΑΚΙ CD • ΠΑΤΡΟΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ • ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ • ΙΔΕΕΣ ΣΤΟ ΠΙ & ΦΙ
ΑΚΟΥΣΤΕ ΣΤΟ CD: ΠΑΙΖΟΥΜΕ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ (ΑΦΗΓΗΣΗ - ΤΡΑΓΟΥΔΙ) • ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ (ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ) • ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ (ΑΦΗΓΗΣΗ)
ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΣ ΑΡΧΙΣΕΙ... Ο ΕΛΑΔΙΘΕΡΟΣ ΧΑΡΤΑΕΤΟΣ (ΑΦΗΓΗΣΗ) • ΛΑΛΩ ΠΑΡΑΜΥΘΙ • ΤΟ ΑΔΑΝΤΟ ΕΣΧΥΡΑΝ (ΑΦΗΓΗΣΗ) • ΕΝΘΕΤΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ (ΠΟΙΗΜΑΤΑ)

Η ενεργητική ακρόαση και η σημασία της στο Νηπιαγωγείο

Ευστρατία Σοφού

Ραχήλ Μαρτίδου

*Εάν το παιδί θεωρείται συμπρωταγωνιστής στη
διαδικασία παραγωγής της γνώσης,*

το πιο σημαντικό ρήμα που πρέπει να καθοδηγεί την εκπαιδευτική πράξη

δεν είναι το μιλώ, το εξηγώ ή το μεταδίδω, αλλά το ακούω.

(Rinaldi, 2006)

Εισαγωγή

Όλοι μας και κάθε ένας από εμάς, είτε ερευνητής, είτε εκπαιδευτικός, είτε γονιός έχει μια συγκεκριμένη αντίληψη για το παιδί και την παιδική ηλικία που επηρεάζει αντίστοιχα και την πρακτική που ακολουθεί. Το παιδί μπορεί, για παράδειγμα, να ειδωθεί ως ένας αδύναμος και ανώριμος ενήλικος σε μικρογραφία ή αντίθετα ως ένας ενεργός πολίτης με δικαιώματα, ικανότητες και δεξιότητες. Τα τελευταία χρόνια, το κίνημα για τα δικαιώματα των παιδιών και από την άλλη η ανάδυση ενός νέου επιστημονικού κλάδου, της κοινωνιολογίας της παιδικής ηλικίας επέδρασαν στην προώθηση διαφοροποιημένων αντιλήψεων για το παιδί και την παιδική ηλικία. Η Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 20 Νοεμβρίου του 1989 και τέθηκε σε ισχύ το 1990, προώθησε την ιδέα ότι τα παιδιά έχουν δικαιώματα. Ειδικότερα, έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους για οποιοδήποτε θέμα τα αφορά και για το σκοπό αυτό θα πρέπει να τους δίνεται η δυνατότητα να ακούγεται η φωνή τους. Από την άλλη, σύμφωνα με την κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας τα παιδιά, όπως και οι ενήλικες είναι δρώντα κοινωνικά υποκείμενα, ειδήμονες της δικής τους ζωής και ενεργοί συμμετέχοντες σε ερευνητικές διαδικασίες (James & Prout, 1997. Moss, 2006. MacNaughton, Hughes & Smith, 2007. Clark, 2005). Σύμφωνα, λοιπόν, με τις αντιλήψεις αυτές αποκτούν ενδιαφέρον αυτές καθαυτές οι ιδέες των παιδιών, οι προσεγγίσεις τους για τη ζωή, οι επιλογές και οι σχέσεις τους (Clark & Moss, 2010).

Στο πλαίσιο αυτό, τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον τόσο σε ερευνητικό επίπεδο όσο και σε πολιτικό επίπεδο ή σε επίπεδο πράξης να ακουστεί η «φωνή» των παιδιών και κυρίως η «φωνή» των παιδιών προσχολικής ή μικρότερης

ηλικίας (MacNaughton & Smith, 2009. Moss, 2006. Darbyshire, Schiller & MacDougall, 2005). Μέχρι πρόσφατα, το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών που αφορούσε τη διερεύνηση της οπτικής γωνίας των παιδιών, απευθυνόταν σε παιδιά σχολικής ηλικίας. Η κυρίαρχη αντίληψη ότι το παιδί προσχολικής ηλικίας δεν έχει το κατάλληλο αναπτυξιακό επίπεδο για να εκφράσει συγκροτημένες απόψεις και να χειριστεί με ευχέρεια τον προφορικό και το γραπτό λόγο δεν «επέτρεπε» να ακουστεί η «φωνή» των μικρών παιδιών. Η φράση ωστόσο του Loris Malaguzzi για τις «100 γλώσσες των παιδιών» (Edwards, Gandini & Foreman, 1998) καταδεικνύει ότι τα παιδιά μπορούν να επικοινωνήσουν με τους ενήλικους μέσα από πολυάριθμους δημιουργικούς τρόπους που δεν βασίζονται αποκλειστικά στο λόγο, αρκεί οι τελευταίοι να απομακρυνθούν από την ιδέα «ότι η ακρόαση εμπεριέχει έναν άνθρωπο που μιλά και έναν άλλον που ακούει (Moss, 2006: 18).

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας αναδεικνύει ότι κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας η πρακτική της ακρόασης των μικρών παιδιών είναι διαδεδομένη σε πλήθος επιστημονικών κλάδων και χώρων. Στο πλαίσιο αυτής της προβληματικής θα διερευνήσουμε τη σημασία της ενεργητικής ακρόασης στην προσχολική εκπαίδευση. Προηγουμένως, θα προσπαθήσουμε να αποφασήσουμε τι ακριβώς σημαίνει ενεργητική ακρόαση, ποιον ωφελεί και για ποιους λόγους, με ποιους τρόπους μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο νηπιαγωγείο και τέλος, ποιες είναι οι προκλήσεις που θέτει.

Τι είναι η ενεργητική ακρόαση των παιδιών;

Η ενεργητική ακρόαση των παιδιών είναι μια διαδικασία που ξεφεύγει από το στενό πλαίσιο της ακοής, διευρύνεται και εμπεριέχει την ερμηνεία, τη διαμόρφωση νοήματος και την ανταπόκριση των ενηλίκων στην επικοινωνία με το παιδί. Η ακρόαση, σύμφωνα με την Clark (2006), μπορεί να οριστεί ως:

- ❖ μια ενεργητική διαδικασία λήψης, ερμηνείας και ανταπόκρισης στην επικοινωνία, η οποία περιλαμβάνει όλες τις αισθήσεις και δεν περιορίζεται στη λεκτική επικοινωνία, αλλά και ως
- ❖ απαραίτητη προϋπόθεση για τη διασφάλιση της συμμετοχής των παιδιών στη λήψη αποφάσεων για ζητήματα που τα αφορούν είτε στο πλαίσιο της καθημερινής τους ρουτίνας είτε σε μια ευρύτερη διαδικασία.

Η ακρόαση η οποία γίνεται αντιληπτή κατά αυτόν τον τρόπο αποτελεί μια διαδικασία-κλειδί για τη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος στο οποίο παρέχεται ο χρόνος και ο χώρος για να εκφράσουν τα παιδιά τις απόψεις, τις ανησυχίες, τα ενδιαφέροντα και τις επιθυμίες τους με οποιοδήποτε τρόπο επιθυμούν, αλλά και στο οποίο αισθάνονται αυτοπεποίθηση και ασφάλεια (Lancaster, 2003). Ακρόαση σημαίνει αναγνώριση από τον ενήλικο ότι το παιδί έχει γνώση και άποψη την οποία μπορεί να εκφράσει χωρίς να χρησιμοποιήσει απαραίτητα τον προφορικό λόγο, είτε με τη γλώσσα του σώματος, την έκφραση, τις ενέργειες και τη συμπεριφορά του, είτε με τη φωνή του. Με αυτή την έννοια, η ακρόαση δεν είναι μια παθητική διαδικασία, ούτε μια απλή συλλογή πληροφοριών από τα παιδιά σε μια συγκεκριμένη στιγμή, αλλά για μια ενεργητική, συνεχή και δυναμική διαδικασία που επιδιώκει τη συνδημιουργία νοήματος. Στενά συνδεδεμένη με την ακρόαση είναι η

συμμετοχή. Η συμμετοχή αφορά την ενεργητική εμπλοκή των παιδιών στη λήψη αποφάσεων σχετικά με ζητήματα που αφορούν τη ζωή τους είτε μέσα από τις καθημερινές επιλογές και την εμπλοκή τους στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου είτε μέσα από τη λήψη αποφάσεων για ευρύτερες επιλογές.

Ποια είναι τα οφέλη της ενεργητικής ακρόασης των παιδιών;

Η ενεργητική ακρόαση των παιδιών είναι σημαντική τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενηλίκους, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, όπως επίσης και για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης που παρέχεται στην προσχολική εκπαίδευση. Καταρχήν η ακρόαση των παιδιών αναγνωρίζει το δικαίωμά τους να ακούγεται η «φωνή» τους. Οι απόψεις και οι εμπειρίες τους λαμβάνονται σοβαρά υπόψη σε ζητήματα που τα αφορούν, γεγονός που μπορεί να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση και τη συναισθηματική τους ανάπτυξη. Η αυξανόμενη αυτοπεποίθηση συνδέεται με την ικανοποίηση που αντλείται από την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων. Επίσης, τα παιδιά γίνονται πιο ενεργοί συμμετοχοί στην εκπαιδευτική διαδικασία και τα οφέλη αυτού του είδους της συμμετοχής μπορεί να έχουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα παιδιά τον εαυτό τους μέσα στο προσχολικό περιβάλλον.

Από την άλλη πλευρά, η ακρόαση των παιδιών επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να ανταποκριθούν με επιτυχία στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των παιδιών, να αποδεχθούν τη διαφορετικότητα, να αμφισβητήσουν παγιωμένες αντιλήψεις και να ανακαλύψουν απροσδόκητες οπτικές των δυνατοτήτων των παιδιών. Επίσης, η ακρόαση μπορεί να δώσει την ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς να αναστοχαστούν και να επανεξετάσουν τις σχέσεις τους με τα παιδιά και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούν μαζί τους. Κατά αυτόν τον τρόπο μπορεί να οδηγηθούν σε αλλαγές σε σχέση με τις εκπαιδευτικές τους πρακτικές.

Η ακρόαση των παιδιών μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και για την εσωτερική αξιολόγηση του νηπιαγωγείου, καθώς η διερεύνηση της οπτικής γωνίας των παιδιών αποτελεί συστατικό της αξιολόγησης της ποιότητας στην προσχολική εκπαίδευση (Carr, 2011). Τέλος, η ενεργητική ακρόαση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως τρόπος προώθησης του συνεχούς διαλόγου ανάμεσα στα παιδιά, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς.

Πώς μπορεί να ακουστεί η «φωνή» των παιδιών;

Όπως σημειώνει η Carlina Rinaldi, πρώην διευθύντρια των προσχολικών κέντρων του Reggio Emilia, η «ακρόαση δεν είναι μια τεχνική και μια διδακτική μεθοδολογία. Είναι ένας τρόπος σκέψης και αντίληψης του εαυτού μας στις σχέσεις μας με τους άλλους και τον κόσμο... Είναι πώς ως άνθρωποι θέλουμε να είμαστε στον κόσμο. Είναι πώς θέλουμε να

είναι η κοινωνία μας. Είναι μια πολιτισμική, πολιτική και ηθική ιδέα. Ακούμε όχι μόνο με τα αυτιά μας, αλλά με όλες μας τις αισθήσεις. Και ακούμε χιλιάδες γλώσσες, σύμβολα και κώδικες που χρησιμοποιούμε προκειμένου να εκφραστούμε και να επικοινωνήσουμε» (Rinaldi, 2006: 49). Επομένως, το ζήτημα δεν είναι η διαδικασία που θα ακολουθήσουμε προκειμένου να ακούσουμε τα παιδιά, αλλά η κουλτούρα που διαμορφώνει τις αντιλήψεις που έχουμε ως ενήλικοι για τα παιδιά. Η επιθυμία να ακούσεις και να εμπλέξεις τα παιδιά είναι ζήτημα κουλτούρας, επισημαίνει ο Peter Moss και με αυτή την έννοια η σημαντικότερη ερώτηση που πρέπει να κάνουμε στον εαυτό μας είναι: «σαν κουλτούρα, σαν κοινωνία, θέλουμε να ακούμε ο ένας τον άλλο; Θέλουμε να δημιουργήσουμε δημοκρατικές σχέσεις;» (Moss, 2006: 21).

Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικούς τρόπους ακρόασης των παιδιών, μια επιλογή των οποίων παρουσιάζεται στη συνέχεια. Πριν αναφερθούμε σε κάθε τεχνική ή εργαλείο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οποιαδήποτε μέθοδο και αν χρησιμοποιούμε για να ακούσουμε τα παιδιά, απαραίτητο προαπαιτούμενο είναι να τηρήσουμε ορισμένες βασικές αρχές (Lancaster, 2003): 1) σεβασμό και πίστη ότι τα παιδιά είναι ειδήμονες της δικής τους ζωής και επομένως αξίζει να ακούσουμε τη φωνή τους, 2) αναγνώριση ότι έχουν δικαιώματα ανάλογα με αυτά των ενηλίκων ως ενεργοί πολίτες, 3) παροχή ίσων ευκαιριών, ώστε όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως των ικανοτήτων τους να μπορούν να ακούγονται, 4) αποδοχή όλων των συμβολικών τρόπων που χρησιμοποιούν τα παιδιά προκειμένου να εκφράσουν την άποψή τους, 5) εντιμότητα, τόσο όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους ακούμε τα παιδιά όσο και σε σχέση με την ανατροφοδότηση των αποτελεσμάτων, 6) ευελιξία στο χρόνο και στο χώρο, ανάλογα με τις ανάγκες τους, 7) φαντασία και δημιουργικότητα, ώστε να αναζητηθούν δημιουργικοί τρόποι ακρόασης των παιδιών ανάλογοι με τις δυνατότητες και την ηλικία τους, 8) πολυμεθοδικότητα, η οποία να αναγνωρίζει τις «100 γλώσσες των παιδιών», 9) συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών και μεταξύ των εκπαιδευτικών και των γονέων, 10) αλλαγή και βελτίωση, αφού η ενεργητική ακρόαση είναι μια συμμετοχική διαδικασία που στοχεύει στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των παιδιών.

Σε ερευνητικό επίπεδο, η ενεργητική ακρόαση για παιδιά ηλικίας κάτω των 5 ετών χρησιμοποιήθηκε επιτυχώς στην προσέγγιση του «Μωσαϊκού» από τους Clark & Moss (2001), ώστε σήμερα να αποτελεί σημείο αναφοράς για όσους επιθυμούν να αναζητήσουν ένα πλαίσιο ακρόασης των παιδιών. Ανάλογη προσέγγιση ακολουθούν και οι Pascal and Bertram (2009), οι οποίοι επί σειρά ετών σε διαφορετικά ερευνητικά προγράμματα χρησιμοποιούν πολυμεθοδικές και συμμετοχικές μεθόδους προκειμένου να διερευνήσουν την οπτική γωνία των παιδιών.

Μεταξύ των τεχνικών ή των εργαλείων που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε προκειμένου να ακούσουμε τα παιδιά είναι:

- Η *παρατήρηση* είναι μια σημαντική αφετηρία για την ακρόαση των παιδιών που ενυπάρχει παραδοσιακά στην πρακτική της προσχολικής εκπαίδευσης, και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την κατανόηση των δυνατοτήτων, των αναγκών και των ενδιαφερόντων των παιδιών. Όσο μικρότερη είναι η ηλικία των παιδιών τόσο πιο σημαντική είναι η παρατήρηση για την ενεργητική ακρόαση (Clark, 2005).

- *Οι συνεντεύξεις* είναι από τις πιο δημοφιλείς μεθόδους για τη διερεύνηση των απόψεων των μεγαλύτερων παιδιών και των ενηλίκων. Για να είναι κατάλληλο για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας χρειάζεται να προσαρμοστεί προκειμένου να μετατραπεί σε μια πιο ενεργητική και παιδοκεντρική διαδικασία (Clark & Moss, 2010). Η συνέντευξη προσφέρει ένα δομημένο πλαίσιο για τις συνομιλίες με τα παιδιά και παρέχει ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τον τρόπο που ενεργούν και σκέφτονται τα παιδιά. Όταν επαναληφθεί κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς μπορεί να αποτελέσει εργαλείο αναστοχασμού τόσο για τα παιδιά όσο και για τους εκπαιδευτικούς. Τα παιδιά μπορούν να στοχαστούν πάνω στις προηγούμενες απαντήσεις τους και να εκτιμήσουν τι άλλαξε, ενώ οι εκπαιδευτικοί μπορούν να εκτιμήσουν τις προτεραιότητες των παιδιών και πώς αυτές μεταβάλλονται.
- *Οι φωτογραφικές μηχανές* είναι ένα μέσο που ελκύει τα παιδιά και τους προσφέρει τη δυνατότητα να μας παρουσιάσουν πιο ουσιαστικά την εικόνα της ζωής τους στο νηπιαγωγείο (Clark & Moss, 2010. Σοφού & Μαρτίδου, 2012). Πρόκειται για μια γλώσσα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα παιδιά ώστε να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματά τους και να δώσουν πληροφορίες μέσα από τη «σιωπηρή φωνή της φωτογραφικής μηχανής» (Walker, 1993).
- *Η ζωγραφική* μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εναλλακτικό ερευνητικό εργαλείο προκειμένου τα παιδιά να εκφράσουν τα βιώματά τους από το νηπιαγωγείο, τις ιδέες, τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους (Einarsdottir, Dockett, & Perry, 2009). Ενθαρρύνει την ελεύθερη έκφραση και επιτρέπει στα παιδιά να επικοινωνήσουν αμεσότερα και πολλές φορές αποτελεσματικότερα απ' ό,τι με το λόγο (Lancaster & Broadbent, 2003).
- *Οργανωμένες δραστηριότητες* Οι εκπαιδευτικοί μπορούν επίσης να επιλέξουν μια σειρά οργανωμένων δραστηριοτήτων που να έχουν στόχο τη διερεύνηση των απόψεων των παιδιών σε σχέση με τις εμπειρίες τους στο νηπιαγωγείο. Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι: α) *η κούκλα της τάξης*, κατά την οποία ο εκπαιδευτικός συστήνει στα παιδιά μια κούκλα και τα προτρέπει να της μιλήσουν για το νηπιαγωγείο τους, β) *το δέντρο των ευχών*, το οποίο μπορεί να είναι μια ζωγραφιά ή μια τρισδιάστατη κατασκευή ομοιώματος δέντρου στο οποίο τα παιδιά γράφουν ή ζωγραφίζουν σε ένα φύλλο ή σε ένα μπουμπούκι του τις επιθυμίες τους και γ) *το παιχνίδι με τα δύο πρόσωπα*, κατά το οποίο ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας ένα χαρούμενο και ένα λυπημένο πρόσωπο συζητά με τα παιδιά ποιες δραστηριότητες ή χώροι τους αρέσουν και πώς θα μπορούσαν να βελτιωθούν.

Πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ενεργητική ακρόαση;

Στο νηπιαγωγείο υπάρχουν πολλές ευκαιρίες για ενεργητική ακρόαση. Τα παραδείγματα που παρουσιάζονται στη συνέχεια αποτελούν ενδεικτικούς τρόπους με τους οποίους η ενεργητική ακρόαση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στην προσχολική εκπαίδευση:

- *Η μετάβαση στο νηπιαγωγείο ή στο δημοτικό σχολείο.* Η ενεργητική ακρόαση μπορεί να υποστηρίξει τα παιδιά σε στιγμές πολύ σημαντικές, όπως είναι η μετάβασή τους από την οικογένεια στο νηπιαγωγείο ή από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο. Οι αλλαγές στις συνθήκες ζωής δημιουργούν και στα παιδιά, όπως και στους ενήλικες, αναστάτωση και κινητοποιούν μια διαδικασία προσαρμογής. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι σημαντικό να δοθεί στα παιδιά η

ευκαιρία να καταγράψουν την πραγματικότητα όπως τη βιώνουν σε μια χρονική στιγμή και να εκφράσουν αυτό που αισθάνονται.

- *Η αυτοξιολόγηση των παιδιών.* Τα παιδιά μέσω της ενεργητικής ακρόασης μπορούν να βοηθηθούν στην αυτοαξιολόγησή τους, να αναπτύξουν τη δυνατότητα στοχασμού, να επεξεργαστούν προηγούμενες εμπειρίες και γνώσεις και να παρακολουθήσουν την εξέλιξη και την πρόοδό τους.
- *Η εσωτερική αξιολόγηση.* Η ενεργητική ακρόαση μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εσωτερική αξιολόγηση ή την αυτοαξιολόγηση της σχολικής μονάδας. Οι εκπαιδευτικοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την ενεργητική ακρόαση για να εκτιμήσουν ποιες είναι οι προτεραιότητες των παιδιών στο νηπιαγωγείο και επίσης πώς μεταβάλλονται με το χρόνο. Η ενεργητική ακρόαση προσφέρει στους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να κατανοήσουν την οπτική γωνία των παιδιών, να αναστοχαστούν πάνω σε αυτά που τους λένε τα παιδιά και να χρησιμοποιήσουν αυτές τις πληροφορίες κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη βελτίωση της ποιότητας του νηπιαγωγείου.
- *Συνεργασία με τους γονείς.* Η ενεργητική ακρόαση των παιδιών και το υλικό που θα συλλεχθεί από τους εκπαιδευτικούς μπορεί να τροφοδοτήσει το διάλογο μεταξύ των εκπαιδευτικών και των γονέων. Για παράδειγμα, η δημιουργία ενός «λευκώματος» που να περιλαμβάνει τις εμπειρίες και τα σχόλια των παιδιών από τη ζωή τους στο νηπιαγωγείο και στο σπίτι μπορεί να αποτελέσει «γέφυρα» επικοινωνίας ανάμεσα στο σχολείο και στο σπίτι.
- *Αλλαγές στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον του νηπιαγωγείου.* Η ενεργητική ακρόαση θα μπορούσε να βοηθήσει τις νηπιαγωγούς προκειμένου να διερευνήσουν τη χρήση του χώρου, τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού, από τα παιδιά. Σύμφωνα με τους Clark και Moss, η ακρόαση είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί «προκειμένου να συγκεντρωθούν οι απόψεις των παιδιών για μία συγκεκριμένη αίθουσα ή εσωτερικό χώρο, όπως για παράδειγμα το κουκλόσπιτο. Τα παιδιά ίσως αποκαλύψουν διαφορετικές οπτικές από τους ενήλικες ως προς τις χρήσεις ενός συγκεκριμένου δωματίου ή τους συνειρμούς που προξενεί. Αυτές οι γνώσεις θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για μελλοντικές αλλαγές στο χώρο» (2010: 75).
- *Το αναλυτικό πρόγραμμα.* Η ενεργητική ακρόαση των παιδιών μπορεί να συνδυαστεί με τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος. Τα εργαλεία και οι τεχνικές ακρόασης προσφέρουν τη δυνατότητα να ακούσουμε τα παιδιά τόσο σε σχέση με τη μάθηση όσο και σε σχέση με τον τρόπο που βιώνουν τις εμπειρίες τους στο νηπιαγωγείο.
- *Παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα.* Η δυνατότητα που προσφέρει η ενεργητική ακρόαση να χρησιμοποιηθούν οπτικές μέθοδοι και άλλες που δεν βασίζονται στο γραπτό λόγο συνιστά ιδιαίτερα δυνατό σημείο όταν δουλεύουμε με παιδιά τα οποία είτε έχουν δυσκολίες στη λεκτική επικοινωνία είτε δεν έχουν ως πρώτη γλώσσα την ελληνική.

Βιβλιογραφία

Carr, M. (2011). Foreword to the second edition. Στο Clark, A. & Moss, P. (2011). *Listening to young children. The Mosaic approach* (2nd edition). London: NCB.

- Clark, A. & Moss, P. (2010). *Ας ακούσουμε τα μικρά παιδιά. Η προσέγγιση του Μωσαϊκού*. Αθήνα: ΕΑΔΑΠ
- Clark, A. (2005): Listening to and involving young children: a review of research and practice, *Early Child Development and Care*, 175:6, 489-50. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430500131288>
- Darbyshire, P, Schiller, W. & MacDougall, C. (2005). Extending new paradigm childhood research: meeting the challenges of including younger children, *Early Child Development and Care*, 175(6), 467-472.
- Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (Eds., 1998). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach – Advance reflections* (2nd ed.). Westport, CT: Ablex Publishing.
- Einarsdottir, J., Dockett, S., & Perry, B. (2009). Making meaning: Children's perspectives expressed through drawings, *Early Child Development and Care: Special Issue*. 179(2), 217-232.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood*. London: Falmer Press.
- Lancaster, Y.P. & Broadbent, V. (2003). *Listening to Young Children*. Open University Press.
- MacNaughton, G., & Smith, K. (2009). Children's rights in Early Childhood. In M. J. Kehily (Ed). *An Introduction to Childhood Studies*. Berkshire, England: Open University Press/McGraw Hill.
- MacNaughton, G., Hughes, P. & Smith, K. (2007). *Young Children As Active Citizens*. Cambridge: Cambridge Scholars Press.
- Moss, P. (2006) 'Listening to young children: Beyond rights and ethics, Perspectives a series of occasional papers on early years education, Learning and teaching Scotland', http://www.ltscotland.org.uk/Images/listeningtochildren_tcm4-324433.pdf
- Pascal, C. Tony Bertram (2009): Listening to young citizens: the struggle to make real a participatory paradigm in research with young children, *European Early Childhood Education Research Journal*, 17:2, 249-262. <http://dx.doi.org/10.1080/13502930902951486>.
- Rinaldi, C, *In Dialogue with Reggio Emilia: Listening, Researching, and Learning* London: Routledge, 2005
- Walker, R. (1993). Finding a silent voice for the researcher: using photographs in evaluation and research. Στο Schratz, M. (ed). *Qualitative voices in educational research*. London: Falmer Press.
- Σοφού, Ε. & Μαρτίδου, Ρ. (2012). Ας ακούσουμε τα μικρά παιδιά: Πώς αντιλαμβάνονται τη ζωή τους στο Νηπιαγωγείο; Στα Πρακτικά του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου της OMER, *Δημιουργικότητα και Μάθηση στην πρώτη σχολική ηλικία, Λευκωσία 6-8 Μαΐου*.